

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOTIDA DAVLAT ISHTIROKINI QISQARTIRISH TAHLILI

Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. *Mazkur tezisda O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida davlat ishtirokini qisqartirishga qaratilgan islohotlar mazmunan tahlil qilinadi. Iqtisodiyotni liberallashtirish, bozor tamoyillariga o'tish, xususiy sektor faoliyatini kengaytirish hamda davlat korxonalari va aktivlarini xususiylashtirish orqali resurslardan samarali foydalanish masalalari yoritiladi. Shuningdek, mavjud tizimdagi muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar bildiriladi.*

Kalit so'zlar: *davlat ishtiroki, iqtisodiy islohotlar, xususiy sektor, liberallashtirish, raqobatbardoshlik, samaradorlik.*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi mustaqillik yillaridan buyon bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish yo'lini tanlab, iqtisodiyotni liberallashtirish, davlat roli va ishtirokini maqbullashtirishga intilib kelmoqda. Chunki ortiqcha davlat ishtiroki iqtisodiyotda samarasizlik, byurokratik to'siqlar, past investitsion faollik va raqobat muhitining sustligiga olib keladi. Shu bois, so'nggi yillarda O'zbekistonda davlat korxonalari faoliyatini optimallashtirish, ulardagi davlat ulushini kamaytirish, xususiy sektor ulushini oshirish va investitsiya jalb qilish kabi yo'nalishlarda muhim qadamlar tashlanmoqda. Mazkur maqolada davlat ishtirokini qisqartirish siyosatining bosqichlari, mavjud muammolar va ularning iqtisodiyotga ta'siri keng yoritiladi.

ASOSIY QISM

O'zbekiston iqtisodiyotida davlat ishtirokini qisqartirish borasidagi asosiy islohotlar 2016-yildan keyingi davrda faol bosqichga o'tdi. Bu davrga kelib iqtisodiyotni markazdan boshqarish tizimi real samaradorlikni bermayotgani, davlat korxonalari faoliyati ko'p hollarda zarar bilan yakunlanayotgani va bozor tamoyillariga zid mexanizmlarning mavjudligi ayon bo'ldi. Shu munosabat bilan birinchi navbatda davlat ishtirokidagi yirik korxonalarni optimallashtirishga kirishildi [1].

2020-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat ishtirokidagi korxonalarni transformatsiya qilish va xususiylashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoni bilan keng qamrovli ishlar boshlab yuborildi. Mazkur farmonga binoan, yuzlab davlat ulushiga ega korxonalar tanlab olinib, ularning aksiyalari ochiq savdoga chiqarildi yoki ularning ustav kapitalidagi davlat ulushi qisqartirildi. Shu orqali davlat faqat strategik va ijtimoiy ahamiyatga ega tarmoqlardagina ishtirok etishi belgilandi.

Bunday yondashuv iqtisodiy rivojlanishda bir nechta ijobiy natijalarni berdi. Birinchidan, xususiy sektor uchun keng imkoniyatlar yaratildi, raqobat muhitiga asoslangan samarali

faoliyat yuritish tizimi shakllandi. Ikkinchidan, davlat xarajatlari kamaydi, byudjetdan moliyalashtiriladigan yo'qotishlar qisqardi. Uchinchi jihat — investitsiya jalb etish soddalashdi, chunki ochiq va shaffof mulkchilik munosabatlari investorlar uchun xavflarni kamaytirdi.

Shunga qaramay, iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish yo'lida ayrim tizimli muammolar ham mavjud. Jumladan, ba'zi sohalarda davlat monopoliyasi hanuzgacha saqlanib qolgan. Energetika, transport, konchilik sanoati, kimyo sanoati kabi tarmoqlarda davlat korxonalarining ustunligi bozordagi teng raqobatni cheklamoqda. Bu esa mahsulot narxlarining oshishiga, xizmat sifatining pastligiga va innovatsion raqobatning sustligiga olib kelmoqda [2].

Yana bir muammo — davlat ulushi qisqartirilayotgan korxonalarda korporativ boshqaruvning sustligi. Xususiylashtirilgan yoki transformatsiya qilingan aksiyadorlik jamiyatlarida ko'p hollarda samarali boshqaruv kengashlari faoliyati yo'lga qo'yilmagan, ichki audit tizimi mavjud emas, moliyaviy shaffoflik ta'minlanmagan. Bu esa ularga investorlar tomonidan ishonch bildirilishini pasaytiradi.

Shuningdek, xususiy sektor faoliyatining kuchayishi bilan birga davlat tomonidan raqobatni tartibga soluvchi mexanizmlar, ya'ni Raqobatni rivojlantirish qo'mitasi, Antimonopoliya siyosati va boshqa nazorat institutlarining mustaqilligi va vakolatlari kuchaytirilishi talab etiladi. Chunki davlatning o'z iqtisodiy ishtirokini qisqartirishi — bu uning iqtisodiyotni tartibga solishdan butunlay chekinishini anglatmaydi. Aksincha, bu o'rinda davlat regulyator sifatida faol va adolatli bo'lishi kerak [3].

Davlat ishtirokini maqbullashtirishda xalqaro tajriba ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, G'arbiy Yevropa mamlakatlari yoki Janubi-Sharqiy Osiyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, davlat faqat strategik tarmoqlarda ishtirok etadi, qolgan sohalarda esa xususiy sektor ustuvorlik qiladi. O'zbekistonda ham transport-logistika, qurilish, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish sohalarida xususiy sektorni kuchaytirish orqali iqtisodiy samaradorlik sezilarli darajada oshirilishi mumkin.

Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyot sharoitida davlatning iqtisodiy hayotdagi ishtirokini maqbullashtirish faqat mulk shaklining o'zgarishi yoki korxonalarning transformatsiyasi bilan chegaralanmaydi. Bu jarayon, avvalo, davlat institutlarining o'z funksiyalarini qayta belgilashi, iqtisodiyotni tartibga solishdagi bevosita aralashuvdan voz kechib, normativ-huquqiy regulyatsiya va strategik koordinatorlik rolini kuchaytirishga qaratilishi lozim. O'zbekistonda bu borada muhim institutsional islohotlar boshlab yuborilgan bo'lsa-da, ularning chuqurlashtirilishi hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda [4].

Davlat ishtirokini qisqartirishda eng samarali vositalardan biri bu — davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarini keng qo'llashdir. DXSh modeli davlatning moliyaviy, tashkiliy va ijtimoiy infratuzilmaviy majburiyatlarini xususiy sektor bilan bo'lishib, resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi. O'zbekiston tajribasida, ayniqsa, sog'liqni saqlash, ta'lim, transport infratuzilmasi va kommunal xizmatlar sohalarida ushbu model bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda. Biroq DXShning institutsional poydevori,

ya'ni huquqiy normativlar, risklarni taqsimlash mexanizmi, shaffof tender tizimi va samarali nazorat funksiyalari hali to'liq shakllanmagan.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston iqtisodiyotida davlat ishtirokini qisqartirish siyosati mamlakatda bozor munosabatlarini chuqurlashtirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, xususiy sektor faolligini kuchaytirish va investitsion muhitni yaxshilash uchun muhim shartlardan biridir. Bu boradagi hozirgi islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda va ularning dastlabki natijalari ijobiy. Biroq bu jarayonni chuqurlashtirish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasidagi ro'llarni aniq belgilash, korporativ boshqaruvni kuchaytirish, mulk munosabatlarida shaffoflikni ta'minlash va barcha iqtisodiy ishtirokchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish zarur. Shundagina davlat ishtirokini maqbullashtirish orqali barqaror va innovatsion iqtisodiyot sari dadil qadam tashlanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlari. – T.: 2022–2023.
2. World Bank. Uzbekistan: Modernizing the State-Owned Enterprise Sector. – Washington D.C.: World Bank, 2021.
3. Xasanov, M. Davlat ishtirokidagi korxonalami transformatsiyalash: tajriba va tahlil. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
4. Sattorkulov, O. T., Rahmatov, K. U., & Sadikova, S. O. (2020). Инновацион муҳитни шаклланиш асослари. Молодой ученый, (9), 217-219.
5. САТТОРКУЛОВ, О., ЮСУФАЛИЕВ, О., & ТУРДИКУЛОВА, Ш. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ИНФРАТУЗИЛМАСИНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ МЕХАНИЗМИ. ЎЗБЕКИСТОН АГРАР ФАНИ ХАБАРНОМАСИ, 59.